

ŁUDZIE I MIEJSCA

STUDIA EUROPAEA GNESNENSIA 25/2023
ISSN (Online) 2720-7145 ISSN (Print) 2082-5951
<https://doi.org/10.14746/seg.2023.25.7>

Marek Jurkowski

(Katowice)

<https://orcid.org/0000-0002-8005-5524>

COLONIA FLAVIOPOLIS (PLIN. HN 4, 47), CZYLI KILKA UWAG NA MARGINESIE NAZEWNICTWA RZYMSKICH KOLONII W OKRESIE CESARSTWA

Abstract

The article examines the validity of the view which challenges Pliny the Elder's information concerning the existence of the colony of Flaviopolis on the Thracian Chersonesus, arguing that its name was unusual for a colony. The author discusses situations in which the title of the colony could have been combined with local place names ending in *-polis*. Furthermore, attention is drawn to the peculiar character of *Natural History* as a source for toponomastic research and the fact that the latter work also mentions the colony of Flaviobrica, whose name seems interesting given the doubts surrounding the legal status of the Thracian Flaviopolis.

Keywords

Flaviopolis, colonies, Pliny the Elder, Flavians, Roman Empire, toponomastics, Thracian Chersonesus

Pliniusz Starszy podaje, że na Chersonesie Trackim, w pobliżu regionu Kaj-nów (*regio Caenica*), znajdowała się „colonia Flaviopolis, ubi antea Caela oppidum vocabatur”¹. Informację tę powtarza G. Juliusz Solinus², ale fakt ten można łatwo wyjaśnić zależnością Solinusa od Pliniusza³. Swego czasu Theodor Mommsen za-uważył, że Flaviopolis, wspomniana przez Pliniusza dawna Caela, nie mogła być

¹ Plin. HN 4, 47.

² Solin. 10, 18.

³ Zob. Kołoczek 2020, s. 34.

kolonią⁴, wskazując na przesłanki epigraficzne uzasadniające w jego mniemaniu takie stanowisko⁵. Potwierdzenie istnienia na Chersonzie Trackim miasta o nazwie Flaviopolis (ale nie kolonii) zdaje się oferować inskrypcja z Sestos, w której wspomniany jest ó δῆμος Φλαβιοπολιτῶν⁶. Jej wydawcy, Charles Picard oraz Adolphe J. Reinach, zastanawiali się, czy przekazana przez Pliniusza nazwa poprzedniczki Flaviopolis nie wymaga emendacji z Caela na Caena, co pozwoliłoby myśleć o niej jako o centralnym ośrodku regio Caenica⁷. Świadcstwa numizmatyczne⁸ i epigraficzne⁹ dowodzą, iż Pliniusz musiał w swoim przekazie coś pomylić: miejscowość zwana po łacinie Coela lub Caela¹⁰ uzyskała status municipium dopiero w czasach Hadriana.

Pomimo to nadal poszukiwano dowodów istnienia flawijskiej kolonii na Chersonzie Trackim, zgłaszając alternatywne propozycje jej lokalizacji. Arnold H.M. Jones zwrócił uwagę na łacińską inskrypcję powstałą pomiędzy 102 a 114 r. n.e.¹¹, odnanioną na, przeciwległym w stosunku do miejscowości Coela, północnym krańcu półwyspu. Była ona zakończona abrewiacją *D(ecreto) D(ecurionum)*, mogącą sugerować ośrodek będący kolonią bądź municipium¹². Zakładając, że napis pochodzi z obszaru, na którym go odnaleziono, A.H.M. Jones sformułował hipotezę, że kolonię Flaviopolis należy identyfikować z Aphrodisias na Chersonzie Trackim¹³.

Inną propozycję, korygującą informację Pliniusza, wysunął Ulrich Kahrstedt. Jego zdaniem w przekazie antycznego encyklopedysty odróżnić należy słowa *colonia* i *Flaviopolis*. W myśl jego hipotezy za Wespazjana (69-79) Kallipolis przemianowano na Flaviopolis, podczas gdy cesarska domena na północ od tej

⁴ Mommsen 1885, s. 281.

⁵ Eph. Epigr. V s. 82.

⁶ Picard i Reinach 1912, s. 277.

⁷ Ibidem, s. 282.

⁸ RPC III 757 A-761.

⁹ AE 1924, 82.

¹⁰ Zob. Poghirc 1989, s. 301. Poświadczony jest też inny zapis odnośnej nazwy po łacinie. Zob. np. RPC IV/1 3777, 7810, 9607 (numery tymczasowe).

¹¹ CIL III 726. Datację inskrypcji umożliwiają *cognomina ex virtute* wymienionego w niej Trajana: przywołany jest on jako Dacicus, ale jeszcze nie Optimus. Por. Kienast 2004, s. 123.

¹² Anonimową kolonię wymienia też inskrypcja z Şarköy (CIL III 727: [C]olonia / L(ucio) V[ol]usio Sa[t]urnino / co(n)s(uli) [VI]viro epu]lon[um] / d[ec(urionum) d]ec[reto]), miejscowości położonej na północnym wybrzeżu Morza Marmara. Identyfikacja wymienionego w niej konsula sprawia pewien kłopot, L. Volusii Saturnini sprawowali bowiem konsulat zarówno w roku 12 p.n.e., jak i 3 oraz 87 n.e. Jeśli w napisie wymienia się konsula 87 r. n.e., to pytanie o jego związek z informacją Pliniusza o kolonii Flaviopolis miałoby pewne uzasadnienie. Jednak uzupełnienie napisu, czyniące z wymienionej postaci członka kolegium epulonów, skłania raczej do utożsamienia jej z konsulem 12 r. p.n.e. W literaturze brano pod uwagę pochodzenie kamienia z Parium bądź Apri. Por. Eck 1975, s. 299; Zahrnt 1988, s. 237-239 (w szczególności przyp. 38 na s. 238); Salomies 2001, s. 180.

¹³ Jones 1971, s. 17.

miejsowości została przekształcona w kolonię lub, jak to ujął, „das Gebiet kam in eine Verwaltung in der Form kolonialer Selbstverwaltung”¹⁴. Rozróżnienie kolonii i Flaviopolis, dokonane przez U. Kahrstedta, pozostawało w zgodzie z pewnymi zastrzeżeniami, jakie przywołana na początku informacja Pliniusza wzbudzała u wybitnego francuskiego epigrafika Louisa Roberta. Odnosząc się do wspomnianej przez Pliniusza kolonii Flaviopolis, wyraził on wątpliwość, czy miejscowość nosząca taką nazwę mogła w rzeczywistości być kolonią, zwracając przy tym uwagę, że homonimiczne ośrodki, znane z obszaru Bitynii czy Cylicji, nie posiadały takowego statusu prawnego. L. Robert stwierdzał przy tym, iż kolonie z obszaru Tracji, Troady, Pizydii czy Likaonii nie posiadały nazw miejscowych o charakterze dynastycznym z sufiksem *-polis*¹⁵.

Stanowisku L. Roberta przyznała słuszność Brigitte Galsterer-Kröll. W swoim obszernym artykule, poświęconym nazwom i przydomkom miejscowości Imperium Romanum, stwierdziła ona, iż „L. Robert bestreitet mit Recht aufgrund dieser für peregrine Städte typischen Namensform die Richtigkeit der plinianischen Angabe [dotyczącej kolonii Flaviopolis – M.J.]”¹⁶. Dodać trzeba, iż nie są jasne powody, dla których, pomimo to, w dołączonym do tego samego artykułu wykazie oikonimów, przywołana autorka umieściła Flaviopolis pośród kolonii i municypiów, a nie *civitates peregrinae*¹⁷.

Do badaczy odrzucających możliwość istnienia kolonii Flaviopolis w oparciu o przesłanki natury onomastycznej należy też Michael Zahrnt. W kontekście cytowanej na wstępie niniejszego artykułu informacji Pliniusza Starszego autor ten stwierdził kategorycznie, iż „eine Stadt dieses Namens [tj. Flaviopolis – M.J.] kann aber nicht römische Kolonie gewesen sein”¹⁸.

Należy zauważyć, iż obiekcje co do nazwy wzmiankowanej przez Pliniusza flawijskiej kolonii na Chersonzie Trackim dotyczą w istocie szerszej kwestii potencjalnych norm określających „właściwe” czy też „typowe” nazewnictwo kolonii. Odwołanie się do geografii kolonii posiadających nazwy dynastyczne zakończone na *-polis*, tj. zwrócenie uwagi na ich niewystępowanie (poza dyskusyjnym przypadkiem Flaviopolis) w Tracji, Troadzie, Pizydii czy Likaonii, nie stanowi jeszcze argumentu pozwalającego wykluczyć możliwość istnienia kolonii Flaviopolis na

¹⁴ Zob. Kahrstedt 1954, s. 72-73.

¹⁵ Zob. Robert 1948, s. 52 („Ce n'est pas à vrai dire une colonie que l'on attend pour une ville nommée Flaviopolis; normalement ces noms dynastiques en *-polis* ne sont pas donnés à des colonies; ainsi, aucune des Flaviopolis conues, en Bithynie, en Cilicie, ni d'ailleurs des Flavia d'Orient, n'est une colonie; et les colonies ne portent pas de noms de ce genre, que ce soit en Thrace même (Apri et Deultum), en Troade, en Pisdie ou en Lycaonie”). Por. Mrozewicz 2015, s. 155 (przyp. 43).

¹⁶ Galsterer-Kröll 1972, s. 74.

¹⁷ Por. ibidem, s. 127 (nr 375).

¹⁸ Zahrnt 1988, s. 238 (przyp. 35).

Chersonesie Trackim. Kolonie o nazwie z sufiksem *-polis* mogły naturalnie istnieć w różnych częściach Cesarstwa, do których (aktualnie lub w przeszłości) docierały wpływy języka greckiego. Oceniając wiarygodność jakiegokolwiek przekazu wymieniającego kolonię z nazwą zakończoną na *-polis* należy natomiast zwrócić uwagę na stosunek czasowy owej nazwy do tytułu kolonii, tzn. ustalić, na ile to możliwe, czy jej powstanie poprzedzało, towarzyszyło, lub następowało po uzyskaniu przez daną miejscowość statusu kolonii, oraz rozważyć, czy jej budowa wydaje się zgodna z duchem polityki nazewniczej panującej w danym okresie¹⁹.

Oczywiście miejscowości, których nazwy zakończone były na *-polis*, mogły zachować swoje pierwotne nazwy uzyskawszy status kolonii. Dość wspomnieć tu takie ośrodki jak Colonia Iulia Neapolis w Afryce Prokonsularnej²⁰, Colonia Iulia Augusta Felix Heliopolis²¹ w Syrii, Colonia Aurelia Augusta Antoniniana Felix Neapolis (ob. Neapol)²² czy Colonia Iulia/Sergia Neapolis w Samarii²³. Wszystkie te ośrodki posiadały w swojej tytulaturze imperialne *cognomina* oraz nazwę zakończoną na *-polis*, i w przypadku wszystkich powstanie tej ostatniej poprzedzało uzyskanie statusu rzeczywistej bądź tytularnej kolonii. Trzeba jednak podkreślić, że przywołane wcześniej wątpliwości, przynajmniej w przypadku L. Roberta, nie dotyczyły w istocie tego, czy kolonia mogła posiadać nazwę miejscową z sufiksem *-polis* lub łączyć taką nazwę z upamiętniającymi władców tytułami, ale tego, czy mogła nosić nazwę miejscową o charakterze dynastycznym zakończoną na *-polis*. Innymi słowy, choć francuski uczone nie wyraził tego *expressis verbis*, wydaje się, że sedno jego obiekcji sprowadza się do pytania, czy określony ośrodek mógł rów-

¹⁹ *Prima facie* posługiwanie się takim określeniem w kontekście Cesarstwa Rzymskiego może sprawiać wrażenie anachronizmu, jednak pragnę zastrzec, że nawiązuję wyłącznie do pewnej teorii językoznawczej, w myśl której polityka nazewnicza oznacza „zespół celów i środków dotyczących nadawania i używania nazw”. Tak definiowana polityka nazewnicza „ma swój wymiar formalny (dotyczący tego, jakie mają być nazwy, i obejmujący niekiedy z góry przyjęte paradygmaty nazw) oraz wymiar pragmatyczny (odnoszący się do tego, co poprzez nazwy ma być osiągnięte)” (Włoskiewicz 2020, s. 129). Posługując się tym terminem w odniesieniu do Cesarstwa Rzymskiego, należy w szczególności podkreślić, że autor przywołanej definicji zwraca uwagę, iż „nie wszystkie polityki nazewnicze zostają przed wdrożeniem wprost wyartykułowane (w postaci regulacji, przepisów, uchwał lub innych dokumentów). Niekiedy pewne prawidłowości i schematy w tworzeniu i nadawaniu nazw rodzą się ze zwyczaju, tradycji lub swoistej inercji. Można zatem mówić o politykach nazewniczych eksplicytnych (zwykle preskryptywnych) oraz implicytnych (zazwyczaj uzualnych, często inercyjnych)” (ibidem, s. 223). O ile wiadomo, tak definiowana „polityka nazewnicza” nie była dotąd stosowana jako narzędzie do opisu starożytności klasycznej, ale też i teoria ta jest stosunkowo młoda. Choć sformułowana ją na kanwie refleksji nad bardziej współczesnym materiałem onimicznym, tym niemniej, w moim przeświadczeniu, może być ona użyteczna nawet przy badaniu antycznych nazw własnych.

²⁰ CIL VIII 968. Nie można wykluczyć, że jej pełna nazwa to Colonia Iulia Pia Paterna Neapolis. Zob. Fantar i in. 2015, s. 485.

²¹ CIL III 202.

²² AE 1890, 106 = Bertolazzi 2020, s. 110 (Fig. 2).

²³ Np. RPC VIII 2296, 2346 (numery tymczasowe).

nolegle z uzyskaniem statusu kolonii otrzymać „nazwę dynastyczną” zakończoną na *-polis*. Możliwość taką brał swego czasu pod uwagę Johannes Assmann właśnie w odniesieniu do trackiej Flaviopolis, stwierdzając, iż „Vespasianus (...) Caelae oppido Flaviopolim nomen imposuit, fortasse una cum deductione coloniae”²⁴. Na pozór przykład równoległego założenia kolonii i nadania jej nazwy zakończonej na *-polis* zdaje się przytyczać Ammianus Marcellinus, który wzmiankuje o „Claudiopolis quam deduxit coloniam Claudius Caesar”²⁵, jednak nie ulega wątpliwości, że jego informacja jest błędna²⁶.

Ważne świadectwo w kwestii tego, czy podniesieniu miejscowości do rangi kolonii mogło towarzyszyć równoczesne lub mniej więcej równoczesne nadanie dynastycznego ojkonimu zakończonego na *-polis*, stanowią źródła numizmatyczne. Leżąca w Trachonitydzie Szahba, miejsce narodzin cesarza Filipa Araba (244-249), została za jego rządów przemianowana na Philippopolis, uzyskując również tytuł kolonii. Poświadczają to monety noszące legendę ΦΙΛΙΠΠΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΟΛΩΝΙΑC S C²⁷.

Poza nadaniem nazwy miejscowej zakończonej na *-polis* przed (oraz równoległe z) uzyskaniem przez ośrodek statusu kolonii rozpatrzyć należy jeszcze trzecią potencjalną sytuację: czy tytulatura istniejącej kolonii, zawierająca dawną nazwę miejscową i imperialne przydomki, mogła zostać zastąpiona lub uzupełniona przez dynastyczny ojkonim zakończony na *-polis*. *Prima facie* sytuacja taka wydawać się może mało prawdopodobna. „Historia Augusta” wspomina wprawdzie, że Hadrian przemianował Kartaginę na Hadrianopolis²⁸, podczas gdy wiadomo, że jeszcze w połowie I w. p.n.e. założona tam została Colonia Concordia Iulia Karthago²⁹, jednak brak podstaw, by dawać wiarę tej informacji. Nic też nie wskazuje, by w przypadku Kartaginy zachodziła sytuacja, w której nowo założona kolonia zajmuje część istniejącej wcześniej *polis*, w efekcie czego powstałaby tzw. podwójna wspólnota (*double community*).

Interesujący przykład takowej stanowi w tym kontekście przywołana już wcześniej Colonia Iulia Augusta Felix Ninica Claudiopolis w Cylicji Trachei³⁰. Wśród badaczy nie ma powszechnej zgody co do tego, od kogo pochodziły noszone przez nią przydomki *Iulia Augusta*. Część z nich wywodzi je od Augusta (27 p.n.e.-14)³¹, inni

²⁴ Assmann 1905, s. 106.

²⁵ Amm. Marc. 14, 8, 2.

²⁶ Zob. Mitchell 1979, s. 430.

²⁷ RPC VIII: ID 2196, ID 2210, ID 2243, ID 2249, ID 2269, ID 2279, ID 2286, ID 2375, ID 2409, ID 2417, ID 2439, ID 6067. Por. Kolendo 1992, s. 52.

²⁸ HA, Hadr. 20, 4.

²⁹ Np. AE 1949, 27. Por. Vittinghoff 1952, s. 81.

³⁰ Np. RPC III 3218-3225.

³¹ Zob. Vittinghoff 1952, s. 78 (przyp. 2); Mitchell 1979, s. 430.

od córki Tytusa (79-81) Julii Augusty (Iulia Titi, 64-ok. 90)³². Owa rozbieżność poglądów stawia zarazem pod znakiem zapytania „chronologię” poszczególnych komponentów nomenklatury Niniki. Czy kolonialne przydomki poprzedzały w jej przypadku dynastyczną nazwę zakończoną na *-polis*, czy też odwrotnie? Stephen Mitchell, którego zdaniem Ninika była kolonią Augusta, przyczynę późniejszego (zgodnie z jego hipotezą) przyjęcia przez ten ośrodek nazwy Klaudiopolis dostrzegł w naśladowaniu inicjatyw pobliskich miast prowincji Galacji, które uhonorowały w swej nazwie Klaudiusza³³. Rozważając możliwość założenia kolonii Ninika przez Augusta oraz noszenia później przez ten ośrodek nazwy Klaudiopolis, Barbara Levick zauważyła natomiast, iż „it is not at first sight a likely title [tj. Klaudiopolis – M.J.] for an emperor to confer on a Roman colony”³⁴.

Opowiadając się za poglądem L. Roberta, który podważał możliwość istnienia na Chersonezie Trackim kolonii o nazwie Flaviopolis, B. Galsterer-Kröll przywołała dwie inne, w jej opinii paralelne, „problematiczne” nazwy kolonii: Traianopolis-Selinus oraz Faustinopolis³⁵. Otóż przykłady te nie wydają się w istocie paralelne. Zarówno informacja Pliniusza o kolonii, jak i poświadczona epigraficznie nazwa Flaviopolis, pochodzą z czasów Wespazjana (a przynajmniej z epoki Flawiuszów). W przypadku nazwy Selinus-Traianopolis (abstrahując od sformułowanych zastrzeżeń co do tego, czy ośrodek ten był rzeczywiście kolonią³⁶), warto zauważyć, że Selinus przyjął nazwę Traianopolis być może po śmierci w nim Trajana³⁷ (jakkolwiek na monetach pojawia się to nowe miano dopiero za Marka Aureliusza³⁸), podczas gdy poświadczenie jego kolonialnego statusu pochodzi od Ulpiana³⁹, a więc z epoki Sewerów. *Casus* Faustinopolis tylko pozornie przypomina przypadek Flaviopolis. „Historia Augusta” podaje, że w miejscu śmierci swej żony Marek Aureliusz założył kolonię. Pomimo iż w stosownym ustępie dokładnie oznaczono

³² Zob. Anderson 1899, s. 87; Galsterer-Kröll 1972, s. 69. Wydaje się, że przydomków Iulia Augusta kolonia w Ninice nie musiała uzyskać dopiero po aneksji Komageny w 72 r. n.e., jak sugeruje to B. Galsterer-Kröll, lecz mogła otrzymać je również wcześniej – nie należąc do powołanej najprawdopodobniej w 25 r. p.n.e. prowincji Galacji (por. Levick, 1967, s. 199). Warto wspomnieć o przypadku kolonii założonych przez Augusta na terenie klienckiej Mauretanii. Zob. Mackie 1983, s. 332.

³³ Mitchell 1979, s. 432: „The name *Claudiopolis* added to *Ninica's* colonial titles requires some elucidation. It is presumably to be attributed to the initiative of the emperor *Claudius*, rather than to some previous member of the *Claudian* dynasty, and should be seen in the context of the other south Galatian cities which added *Claudius'* name to their own”.

³⁴ Levick 1967, s. 198.

³⁵ Galsterer-Kröll 1972, s. 74.

³⁶ Zahrt 1988, s. 245-246. Jakkolwiek raczej przedstawione przez tego autora wydają się przekonujące, należy zauważyć, że same w sobie, greckie legendy monet emitowanych przez miasto nie muszą podważać jego kolonialnego statusu.

³⁷ Cass. Dio 68, 33, 3.

³⁸ Np. zob. RPC IV/3 17461 (tymcz.). Por. Levante 1990, s. 228.

³⁹ Dig. 50, 15, 1, 11.

miejsce zgonu Faustyny II (*vicus* Halala u stóp gór Tauru) oraz wspomniano o rozmaitych działaniach mających upamiętnić imię zmarłej, to nigdzie nie zaznaczono, że nowo założonej kolonii nadano nazwę Faustinopolis⁴⁰. Inskrypcje potwierdzające istnienie takiej kolonii pochodzą dopiero z czasów Gordiana III (238-244). Interesujące, że na jednym z napisów poświęcona jest Colonia Faustinopolis⁴¹, podczas gdy na drugim Faustiniana Colonia⁴². Fakt, że czas powstania „Historia Augusta” od utworzenia nazwy Faustinopolis i/czy założenia tam kolonii oddzielać musiał znaczny odstęp, skłania do odróżnienia również i tego przypadku od wątpliwości związanych z istnieniem kolonii Flaviopolis na Chersonzie Trackim. Ta ostatnia, w przeciwieństwie do Faustinopolis, nie jest potwierdzona epigraficznie. Przynajmniej nie jednoznacznie.

Inskrypcje wymieniające *colonia Faustinopolitanorum* i *Faustiniana colonia* zdają się sugerować, że dynastyczna nazwa zakończona na *-polis* mogła być traktowana jako ekwiwalent imperialnego *cognomentum* kolonii, podczas gdy emisje monetarne arabskiej Philippopolis, że nazwa taka mogła być nadana miejscowości wraz z tytułem kolonii. Ani w przypadku monet, ani poświadczającego istnienie kolonii Flaviopolis Pliniusza Starszego, nie możemy być pewni, czy przekazane przez te źródła nazwy ośrodków są pełne (oficjalne). Jeżeli by przyjąć nawet, że przypadek Philippopolis nie uprawdopodobnia możliwości istnienia flawijskiej kolonii na Chersonzie Trackim, gdyż pochodzi z dużo późniejszego w stosunku do epoki Flawiuszów okresu i odległej od Tracji części Cesarstwa, to warto zauważyć, że konstatacja L. Roberta, iż kolonie z reguły nie nosiły nazw dynastycznych zakończonych na *-polis*, zdaje się opierać na założeniu funkcjonowania w Cesarstwie Rzymskim pewnych stałych, „żelaznych”, norm dotyczących nazewnictwa kolonii, od których odstępstwa były tak sporadyczne, iż w zasadzie potwierdzały ich obowiązywanie. Tymczasem wydaje się, iż politykę nazewniczą prowadzoną pod rządami poszczególnych cesarzy charakteryzowały, szczególnie w zakresie ojkonomii, odmienne cele i zasady.

Pod względem nazw i przydomków nadawanych ośrodkom reprezentującym różny status prawny – w tym koloniom – Flawiusze zdają się być w dużej mierze kontynuatorami praktyk nazewniczych dominujących za pryncypatu Klaudiusza. Za ich rządów, jak za czasów przywołanego princepsa, raczej unikano dodatkowego podkreślania różnic w statusie prawnym ośrodków za pomocą komponentów derywowanych od odmiennych elementów nomenklatury cesarza. Duża liczba miejscowości reprezentujących różny status prawny przyjęła lub otrzymała nazwy

⁴⁰ Passus „Historia Augusta” zawierający informacje o śmierci, konsekracji i innych pośmiertnych honorach przyznanych Faustynie II należy prawdopodobnie do tych partii tego dzieła, w których zestawiono obok siebie informacje o różnym stopniu wiarygodności. Por. Levick 2014, s. 135.

⁴¹ AE 1964, 3 (*col[onia] Faustinopolit[a]norum*).

⁴² CIL III 12213 (*Faustiniana col[onia]*).

lub *cognomenta* pochodzące od imion rodowych tych cesarzy, Claudius i Flavius. Obok kolonii z przydomkiem Claudia lub Flavia występują zatem takie *civitates peregrinae* jak Klaudioderbe czy Klaudiopolis, Flavionavia czy Flaviopolis⁴³ (nawiasem mówiąc, istnienie kilku miast peregrynów noszących to ostatnio miano nie wydaje się stwarzać podstaw do negowania możliwości istnienia kolonii o identycznej nazwie, jak sugerował to L. Robert).

Ów „toponomastyczny egalitaryzm” epoki flawijskiej staje się wyraźnie widoczny na tle polityki nazewniczej prowadzonej pod rządami Trajana i Hadriana, kiedy to nazewnictwo miejscowości świadczy o wyraźnej próbie skorelowania określonego rodzaju tytułatury i rangi prawnej miast⁴⁴. Sama nazwa Flaviopolis wpisuje się w szereg oikonimów typowych dla czasów Klaudiusza i Flawiuszów, w których element pochodzący od cesarskiego *gentilicium* połączony został z greckim czy celtyckim apelatywem w rodzaju *-polis*, *-dunum* czy *-briga*. Używanie przez kolonię nazwy Flaviopolis, w szczególności w obrębie ziem trackich, strefy pogranicznej oddziałającej łańcisko- i greckojęzyczną część Cesarstwa, nie wydaje się więc niezgodne z duchem polityki nazewniczej epoki Flawiuszów, podczas gdy np. odkrycie inskrypcji wymieniającej *civitas peregrina* o derywowanej od *gentilicium* Hadriana nazwie Ailiopolis (Αιλίοπολις) byłoby zaskoczeniem, zważywszy że związane z nim nazwy i przydomki miast peregrynów pochodzą niemal wyłącznie od jego *cognomen*⁴⁵.

Wątpliwości co do istnienia kolonii o nazwie Flaviopolis prowadzą ostatecznie do pytania o wiarygodność przekazu Pliniusza Starszego. B. Galsterer-Kröll zestawiała kolonie poświęcone przezeń dla obszaru dawnej Hiszpanii Dalszej ze świadectwami epigraficznymi. Inskrypcje potwierdzają na ogół ich istnienie⁴⁶, niemniej istotniejsze wydaje się tutaj to, iż w innym miejscu zauważyła ona, iż nawet w przypadku Hiszpanii i Italii (jak można domniemywać, znanych mu lepiej niż Chersonesz Tracki) Pliniuszowi zdarzało się często pomijać rozmaite przydomki ośrodków⁴⁷. Ów mankament mógł być następstwem źródeł, z których Pliniusz korzystał, komponując „Historię Naturalną”, ale mógł też wynikać zwyczajnie z tego,

⁴³ Choć zestawienie dynastycznej oikonimii Imperium Rzymskiego Johanna Assmanna jest już w wielu miejscach nieaktualne, materiał zgromadzony przez niego dla okresu Klaudiusza, Wespazjana, Tytusa i Domicjana w dalszym ciągu dobrze ilustruje sygnalizowane w tym artykule cechy „polityki nazewniczej” w okresie rządów tych cesarzy. Zob. Assmann 1905, s. 93-99, 101-110.

⁴⁴ Por. ibidem, s. 112-127; Galsterer-Kröll 1972, s. 76-78.

⁴⁵ B. Galsterer-Kröll (1972, s. 50) słusznie zwróciła uwagę na nieznaną nazwę jakiegokolwiek Vespasianopolis. Tylko pojedyncze ośrodki noszą też nazwy Titopolis – i to przy prawdopodobieństwie braku związku tej nazwy z Tytusem (zob. Jones 1971, s. 208, 449 przyp. 30) – oraz Domitianopolis (Sala w Cylicji).

⁴⁶ Por. Galsterer-Kröll 1975, s. 127-128, tabele I-III (w zestawieniu tym uwzględniono, poza koloniami, również municypia i *oppida*).

⁴⁷ Zob. Galsterer-Kröll 1972, s. 57-61.

że wymienianie pełnej tytulatury kolonii czy municypiów nie było prymarnym celem tego polihistora.

Co godne uwagi, Flaviopolis nie jest jedyną kolonią, której istnienie poświadczone jest jak dotąd (abstrahując od kalki Solinusa) wyłącznie w „Historii Naturalnej”. Na uwagę zasługuje inny ojkonim, który zdaje się stanowić trafną paralelę dla kwestionowanej nazwy flawijskiej kolonii na Chersonzie Trackim. Zbudowany jest on w oparciu o analogiczny paradygmat nazewniczy, choć tym razem wykorzystujący nazwę pospolitą proweniencji nie greckiej, a celtyckiej. Otóż w dalszej części tej samej czwartej księgi, w której wymieniona jest kolonia Flaviopolis, wspomina Pliniusz „Amanum portus, ubi nunc Flaviobrica colonia”⁴⁸ (ob. Castro Urdiales na wybrzeżu kantabryjskim). Jest to bodaj jedyne świadectwo sugerujące, iż rzymska kolonia mogła posiadać nazwę powstałą z połączenia elementu derywowanego od cesarskiego *gentilicium* oraz zakończenia *-briga*, którego podstawowe znaczenie w języku celtyberyjskim to wzgórze lub ufortyfikowana osada (ulożona na wzgórzu)⁴⁹. W pewnym liście Pliniusz Młodszy wspomina o propozycji zakupu rękopisu „Historii Naturalnej”, jaką namiestnik⁵⁰ Hiszpanii Tarrakońskiej, Larcus Licinus, złożył jego wujowi „cum procuraret [Pliniusz Starszy – M.J.] in Hispania”⁵¹. List ten, jak również bardziej szczegółowa deskrypcja Hiszpanii Tarrakońskiej w „Historii Naturalnej”⁵², istotnie nasuwają myśl, że Pliniusz Starszy znał z autopsji prowincję, na terenie której miała znajdować się colonia Flaviobriga. Co prawda nie wymienia tego ośrodka w pewnym innym passusie, w którym można by tego oczekiwać, jednak, jak skomentował to Ronald Syme, „that Pliny should register Flaviobriga (...), a new colonial foundation of Vespasian, is not of any consequence”⁵³. Jak widać, nowozelandzki uczone nie zgłaszał żadnych obiekcji co do nazwy Colonia Flaviobrica, tak podobnej do Flaviopolis pod względem budowy i poświadczenia w materiale źródłowym. Nic nie świadczy jednakowoż, by Pliniusz Starszy miał pod rządami Wespazjana możliwość poznać Chersonz Tracki równie dobrze, jak (na co wszystko zdaje się wskazywać) mogło to mieć miejsce w przypadku Hiszpanii Tarrakońskiej.

Inskrypcja z Sestos zdaje się być dowodem, że na Chersonzie Trackim istotnie znajdowała się miejscowość o nazwie Flaviopolis. Zupełnie inną kwestią jest problem niepotwierdzenia skądinąd informacji Pliniusza, iż była to kolonia. L. Robert, B. Galsterer-Kröll i M. Zahrnt nie byli jedynymi autorami mającymi co do tego wątpliwości. Barbara Levick wydaje się akceptować hipotezę A.H.M. Jonesa

⁴⁸ Plin. HN 4, 110. Por. Ruiz Gutiérrez 1997/1998, s. 150.

⁴⁹ García Alonso 2006.

⁵⁰ W rzeczywistości był to jednak *iuridicus*. Zob. Syme 1969, s. 216.

⁵¹ Plin. Ep. 3, 5, 17. Por. Suet. Vit. Plin. Sec.

⁵² Zob. Syme 1969, s. 216-218.

⁵³ Ibidem, s. 217.

identyfikującego Flaviopolis z Aphrodisias, nie nazywa jednak rzeczzonego ośrodka kolonią⁵⁴.

W literaturze pojawiła się jeszcze inna próba wyjaśnienia zagadki tego ośrodka. Zgodnie z tą hipotezą, Flaviopolis nie była kolonią Wespazjana, jak sugerował Pliniusz, natomiast jak utrzymywał, Coela została przemianowana na Flaviopolis⁵⁵. Jeżeli przyjąć ów pogląd, żywotność tego dynastycznego ojkonimu musiała być nader krótka: odkąd w czasach Hadriana Coela została municypium, zaczęła emitować monety, na których brak jakiegokolwiek przywołania nazwy Flaviopolis⁵⁶.

Istnienia flawijskiej kolonii na Chersonzie Trackim nie wyklucza natomiast Leszek Mrozewicz. Choć do jego artykułu poświęconego koloniom i municypiom Flawiuszów na Półwyspie Bałkańskim dołączona jest mapa, na której ośrodek ten wymienia się jako kolonię ze znakiem zapytania⁵⁷, to w innym tekście opatrzył on wzmiankę Pliniusza o kolonii Flaviopolis nader interesującym komentarzem: „niestety, nic więcej o niej nie wiemy. Ale jeśli uświadomimy sobie, że już Klaudiusz utworzył w tym regionie kolonię Apri – Colonia Claudia Aprensis, to wymowa działań Wespazjana stanie się tym bardziej przejrzysta⁵⁸”. Colonia Flaviopolis mogła być piątą kolonią flawijską na Bałkanach (pozostałymi były Siscia, Sirmium, Scupi i Deultum). Kolonie te, jak zauważono, miały przede wszystkim odpowiadać oczekiwaniom zdemobilizowanych żołnierzy, których liczba po zakończeniu wojen „roku czterech cesarzy” mogła sięgać nawet 100 tysięcy⁵⁹.

Niezależnie od przesłanek uprawdopodobniających informację Pliniusza Starszego o kolonii Flaviopolis stwierdzić trzeba, iż dopóki nie zostanie ona jednoznacznie potwierdzona przez inne źródła, wątpliwości co do jej istnienia pozostaną w dalszym ciągu uprawnione.

Kolonie noszące nazwy zakończone na *-polis* nie były zjawiskiem częstym, ale występującym w różnych częściach Cesarstwa. Poza bodaj trzema ośrodkami o nazwie Neapolis, ulokowanymi w Afryce prokonsularnej, Kampanii i w Samarii, oraz syryjską Heliopolis (Baalbek), toponimy takie pełniły funkcje honorujących cesarzy (a w jednym przypadku cesarzową) nazw dynastycznych. Jednym z ośrodków noszących takie właśnie miano mogła być flawijska kolonia na Chersonzie Trackim.

Wariantywność antycznej ojkonimii nie pozwala wykluczyć, że obok przekazanej przez Pliniusza formy *colonia Flaviopolis* mogła być ona wymieniana również

⁵⁴ Levick 2017, s. 147: „Flaviopolis was probably on the neck of the Chersonese (...)”.

⁵⁵ Zob. Lozanov 2015, s. 81.

⁵⁶ Zob. numizmaty przywołane w przypisie 8.

⁵⁷ Mrozewicz 2015, s. 151 (Abb. 1).

⁵⁸ Idem 2012, s. 83.

⁵⁹ Idem 2015, s. 151.

w inny sposób (jak miało to miejsce w przypadku kolonii Faustinopolis). Odnośząc się do wątpliwości formułowanych co do kolonii Flaviopolis przez L. Roberta, B. Galsterer-Kröll i M. Zahrnta, zauważyć należy, iż sugestia, iż kolonie nie nosiły nazw o charakterze dynastycznym z sufiksem *-polis*, jest uproszczeniem mogącym prowadzić do pewnych nieporozumień. Kolonie naturalnie mogły nosić nazwy zakończone na *-polis*, o ile te ostatnie były starsze niż ich kolonialny tytuł. Rzadkim zjawiskiem (ale, jak wszystko wskazuje, poświadczonym) było równoległe uzyskanie przez ośrodek rangi kolonii i dynastycznej nazwy miejscowej o takowym zakończeniu. Wątpliwości budzić może natomiast pytanie, czy nazwę zakończoną na *-polis* otrzymać mógł ośrodek będący już kolonią. Jak można było zauważyć, wśród badaczy nie ma jednomyślności w tej kwestii. W przypadku dyskusyjnej kolonii Wespazjana nie można natomiast wykluczyć sytuacji, w której pewien ośrodek na Chersonesie Trackim, będący miastem peregrynów, uhonorował nastanie rządów nowej dynastii, zmieniając swą nazwę na Flaviopolis, by w kilka lat później stać się miejscem osadzenia weteranów. Stwierdzić też trzeba, że wyciąganie kategoriycznych wniosków co do istnienia określonych kolonii w oparciu o ich nazwy bądź przydomki, przekazane przez Pliniusza, jest metodologicznie wątpliwe, ponieważ autor ten często pomijał rozmaite elementy tytulatury kolonii, a jej odtwarzanie z pewnością nie było zasadniczym celem jego dzieła. Poświadczona przez niego nazwa kolonii Wespazjana na Chersonesie Trackim, sama w sobie, nie stanowi jeszcze przesłanki pozwalającej wykluczyć istnienie owego ośrodka.

COLONIA FLAVIOPOLIS (PLIN. HN 4, 47), OR REMARKS OCCASIONED BY THE NOMENCLATURE OF ROMAN COLONIES DURING THE IMPERIAL PERIOD

Summary

This paper examines the validity of the position expressed by Louis Robert, Brigitte Galsterer-Kröll and Michael Zahrnt, who questioned the reliability of Pliny the Elder's information concerning the existence of the colony of Flaviopolis on the Thracian Chersonesus (HN 4, 47), alleging that the name was too unusual to be given to a colony. In the author's opinion, it would be legitimate not to ask "if" but "when" the title of the colony could have been combined with names ending in *-polis*, including those of a "dynastic" nature. The author then reviews instances in which the adoption of a name with such a suffix chronologically preceded, was contemporaneous with or appears to have been later than the granting of the title of colony. On their own, onomastic indications do not yet permit Pliny's information to be dismissed. Hence, attention is drawn to the peculiarity of *Natural History* as a source for toponomastic research and the similarly "atypical" name of another colony, namely Flaviobrica. The reservations regarding the colony of Flaviopolis may be dispelled by finds which would attest to its existence, but its foundation is not at all unlikely given Vespasian's colonization agenda in the Balkans.

Bibliografia

- Anderson J.G.C. 1899, Exploration in Galatia cis Halym. II: Topography, Epigraphy, Galatian Civilisation, *The Journal of Hellenic Studies*, 19, s. 52-134.
- Bertolazzi R. 2020, Naples, Colonia Antoniniana, *Ὀρμος*. Ricerche di storia antica, 12, s. 109-130.
- Eck W. 1975, Die Claudische Kolonie Apri in Thrakien, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 16, s. 295-299.
- Fantar M., Ben Slimane W., Spanu P.G., Zucca R. 2015, Colonia Iulia Neapolis (Africa Proconsularis). Nuove ricerche archeologiche, [w:] P. Ruggeri (red.), *L'Africa romana. Momenti di continuità e rottura: bilancio di trent'anni di convegni L'Africa romana*, Sassari, s. 483-492.
- Galsterer-Kröll B. 1972, Untersuchungen zu den Beinamen der Städte des Imperium Romanum, *Epigraphische Studien*, 9, s. 44-145.
- Galsterer-Kröll B. 1975, Zu den spanischen Städtelisten des Plinius, *Archivo Español de Arqueología*, 48, s. 120-128.
- García Alonso J.L. 2006, Briga Toponyms in the Iberian Peninsula [online]. e-Keltoi: Journal of Interdisciplinary Celtic Studies [dostęp: 2022-10-28]. Dostępny w Internecie: <<https://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1032&context=ekeltoi>>.
- Jones A.H.M. 1971, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford.
- Kahrstedt U. 1954, Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones, Baden-Baden.
- Kienast D. 2004, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt.
- Kolendo J. 1992, Les noms dynastiques de villes. Philippe l'Arabe et Philippopolis de Thrace et d'Arabie, *Index. Quaderni camerti di studi romanistici/International Survey of Roman Law*, 20, s. 51-55.
- Kołoczek B.J. 2020, Wprowadzenie. Palcem po mapie dookoła świata, [w:] Gajusz Juliusz Solinus, *Zbiór wiadomości godnych podziwu albo Polihistor*, tłum. i oprac. B.J. Kołoczek, Kraków, s. 11-75.
- Levante E. 1990, The Coinage of Selinus in Cilicia, *The Numismatic Chronicle* 150, s. 226-233.
- Levick B. M. 2014, *Faustina I and II. Imperial Women of the Golden Age*, Oxford.
- Levick B. 1967, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford.
- Levick B. 2017, *Vespasian*, London-New York.
- Lozanov I. 2015, Roman Thrace, [w:] J. Valeva, E. Nankov, D. Graninger (red.), *A Companion to Ancient Thrace*, Oxford, s. 75-90.
- Mackie N.K. 1983, Augustan Colonies in Mauretania, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 32, s. 332-358.
- Mitchell S. 1979, Iconium and Ninica: Two Double Communities in Roman Asia Minor, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 28, s. 409-438.
- Mommsen T. 1885, *Römische Geschichte*, 5, Berlin.
- Mrozewicz L. 2015, Flavische Städtgründungen auf dem Balkan, [w:] G. von Bülow (red.), *Kontaktzone Balkan. Beiträge des internationalen Kolloquiums „Die Donau-Balkan-Region als Kontaktzone zwischen Ost-West und Nord-Süd“ vom 16.-18. Mai 2012 in Frankfurt a. M., Bonn*, s. 151-163.
- Mrozewicz L. 2012, Urbanizacja flawijska, [w:] L. Mrozewicz (red.), *Studia Flaviana II*, Poznań, s. 65-96.
- Picard Ch., Reinach A.J. 1912, Voyage dans la Chersonèse et aux îles de la mer de Thrace, *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 36, s. 275-352.

- Poghirc C. 1989, *Considérations chrono-géographiques sur l'oscillation A/O en Thrace et en Daco-Mésien*, [w:] J. Best, N.M.W. de Vries (red.), *Thracians and Mycenaean. Proceeding of Fourth International Congress of Thracology. Rotterdam 24-26 September 1984, Leiden-Sofia*, s. 296-306.
- Robert L. 1948, *Villes de Chersonese et la Thrace, Hellenica*, 5, s. 35-58.
- Ruiz Gutiérrez A. 1997/1998, *Flaviobriga, puerto comercial entre Hispania y la Galia: estudio del comercio de terra sigillata a través de un lote de Castro Urdiales (Cantabria), Aquitania: une revue interrégionale d'archéologie*, 15, s. 147-166.
- Salomies O. 2001, *Honorific inscriptions for Roman senators in the Greek East during the Empire: some aspects (with special reference to cursus inscriptions)*, [w:] O. Salomies (red.), *The Greek East in the Roman Context: Proceedings of a Colloquium Organised by the Finnish Institute at Athens, May 21 and 22, 1999, Helsinki*, s. 141-187.
- Syme R. 1969, *Pliny the Procurator, Harvard Studies in Classical Philology*, 73, s. 201-236.
- Vittinghoff F. 1952, *Römische Kolonisation und Bürgerrechtspolitik unter Caesar und Augustus, Wiesbaden*.
- Włoskowicz W. 2020, *Nazwy austro-węgierskich jednostek wojskowych. Studium polityki nazewnictwa z zakresu chrematonimii wojskowej, Onomastica*, 64, s. 121-148.
- Włoskowicz W. 2021, *Nazwy własne w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Studium polityki nazewnictwa, Folia Onomastica Croatica*, 30, s. 219-237.
- Zahrnt M. 1988, *Vermeintliche Kolonien des Kaisers Hadrian, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 71, s. 229-249.

